

Naturen er for alle!

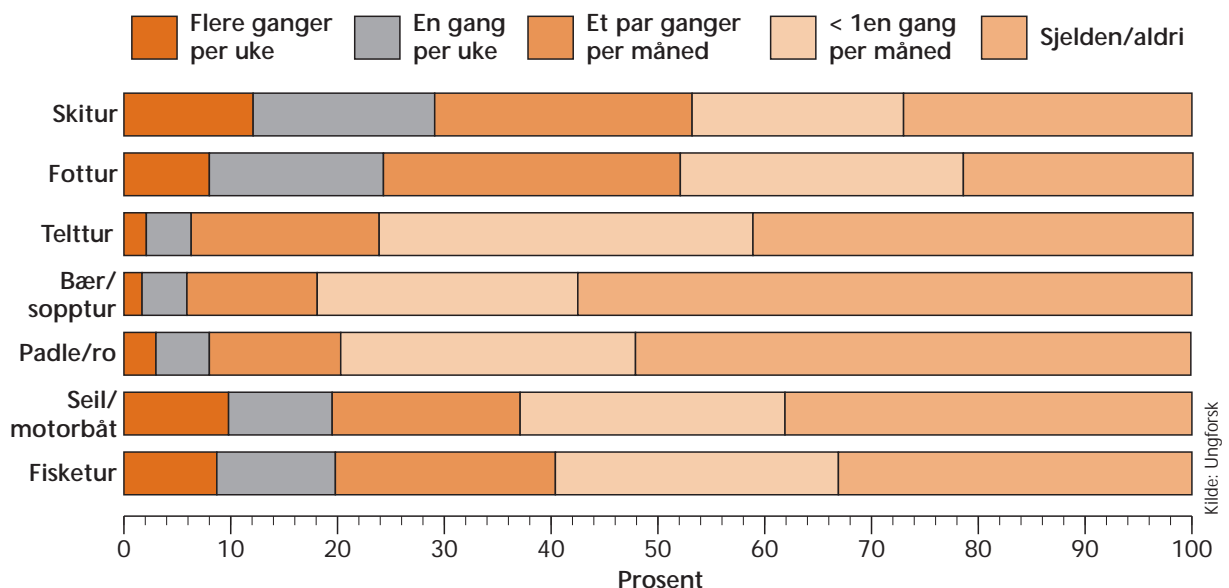
Nordmenn flest er glad i naturen. Fra vi var små, har vi klatret i trær, gått på ski, plukket bær i skogen og fisket i bekken. Noen av oss har hatt denne muligheten rett utenfor kjøkkendøra, mens andre har hatt hytta som utgangspunkt. Friheten til å gå inn i skogen og opp på fjellet – nyte vindsuset og fuglesangen – ligger åpen for oss alle. Turmulighetene er mange, og i naturen kan alle føle seg velkommen. Det sørger allemannsretten og friluftsloven for. Til gjengjeld må vi sørge for å vise hensyn og naturvett når vi er på tur.

Friluftsliv for alle

Friluftsliv er en av de mest utbredte fritidsaktivitetene hos folk i Norge, og turkulturen kan trygt sies å være en del av vår identitet. Deltakelsen i friluftsliv har vært relativt stabil de siste 20-30 årene, selv om søndagsturen kanskje ikke er like utbredt i alle aldersgrupper. Det er rolige aktiviteter som soling, bading og fotturer i skog og mark som dominerer ferie og fritid for folk flest. Vel 60 prosent av befolkningen oppgir i en undersøkelse at de har gått

turer i skog og mark eller badet ute i løpet av sommeren, og over halvparten av befolkningen har vært på båttur på sjøen. Om lag halvparten av den voksne befolkningen i Norge oppgir også at de driver fritidsfiske, mens under fem prosent går på jakt. Folk i byer og tettsteder bruker minst like mye tid på friluftsliv og andre uteaktiviteter som folk i spredtbygde områder.

Høy deltakelse i friluftslivsaktiviteter gjelder yngre så vel som eldre. I en undersøkelse blant

Figur 1
Ungdommens deltakelse i friluftsliv 1993. Prosentandel i ulike kategorier. 5624 personer i alderen 13-19 år deltok i undersøkelsen.

ungdom i aldersgruppen 13-19 år oppgir hele 70-80 prosent at de har vært på fottur, skitur eller fisketur i løpet av året (se figur). Det er imidlertid stor variasjon i hvor ofte dette skjer, og hvilke aktiviteter man deltar i. Det er et faktum at vel 20 prosent av ungdommen sjelden eller aldri går tur i skog og mark. Interessen er lavest for bær- og soppturer. Over halvparten oppgir at dette er en aktivitet de sjelden eller aldri gjør. Det samme gjelder ro- og padleturer. Totalt sett er det likevel slik at de fleste ungdommene deltar i en form for friluftsliv i løpet av året, selv om det ikke skjer så ofte for alle.

Interessen for friluftsliv i den norske befolkning kan skyldes både tradisjon og at mange har forholdsvis lett tilgang til sjø, skog og mark. I tillegg er muligheten til å drive friluftsliv bedre sikret i Norge enn i mange andre land, gjennom allemannsretten.

Allemannsretten gir rett til fri ferdsel

Fra gammelt av har folk hatt rett til å ferdes i utmark og forsyne seg av bær og ville vekster, også på annenmanns eiendom. Denne allemannsretten er et gratis fellesgode og en del av vår kulturarv som i senere tid er blitt lovfestet i friluftslivloven. Det er slett ikke i alle land at det er lov å gå utenom stier og veier eller slå opp telt utenfor campingplasser. Den norske allemannsretten gir unike muligheter til friluftsliv året rundt, og den innebærer også en plikt til å ta vare på naturen og vise hensyn overfor andre brukere.

Hvor gjelder ferdselsretten?

Den frie ferdselsretten gjelder først og fremst i utmark. En undersøkelse som ble gjennomført for Miljøverndepartementet i 1993, viste at mange ikke var kjent med begrepene utmark og innmark. Spesielt gjaldt dette ungdom og folk som bor i byer.

- Innmark er all dyrket jord, åker, eng, hager o.l. Som innmark regnes også kulturbeiter, skogplantefelt, hustomter og gårdsplasser.

Innmark trenger ikke å være inngjerdet. I innmarka er ferdselsretten begrenset. Det er bare lov til å ferdes over dyrket mark om vinteren når jorda er snødekt eller frossen.

- Utmark omfatter udyrket mark som strandområder, myr, hei, skog og fjell. Over 90 prosent av Norges areal er utmark. Områder kan godt være utmark selv om de er inngjerdet. I utmarka kan du gå til fots eller på ski, raste og plukke med deg bær, sopp og blomster. Du kan også sykle og ri langs stier og veier, bruke kano og kajakk, eller ferdes med båt langs kysten.

Selv om verneområder som nasjonalparker og naturreservater regnes som utmark, kan det være særlige regler for ferdsel der og forbud mot å plukke planter og ta tørrkvist. I alle sjøfuglreservater er det ferdselsforbud i hekketida. Ved ferdsel i verneområder må du gjøre deg kjent med vernereglene for området.

Fritt fram?

Den frie ferdselsretten gjelder enten du går alene eller i følge med flere, og det er ingen egne regler for eksempel skoleklasser. Et hovedprinsipp i allemannsretten er at all ferdsel skal skje hensynsfullt for ikke å skade naturen eller sjenere andre brukere av området. Også næringsinteresser må tas hensyn til. Det er en selvfølge at alle rydder opp etter seg og ikke etterlater søppel i naturen. Du kan gjerne plukke en bukett markblomster, men la de sjeldne plantene få stå i fred. Ta også hensyn til fugle- og dyrelivet, spesielt i hekke- og yngletida på våren og forsommeren. Nedenfor er det gjengitt en del regler for hva som er lov, og hvilke hensyn som må tas når du er på tur.

Til fots eller på ski

Til alle årstider kan du ferdes fritt i utmark, enten det er på stier, i oppkjørte skiløyper eller du går dine egne veier. Om vinteren kan du også ferdes på frossen eller snødekt åker, mens du sommerstid må følge stier og veier i innmarka.

Ferdes du i jordbrukslandskapet, må du ta hensyn til dyr på beite, lukke grunder og ikke ødelegge gjerder. Ferdselsretten gjelder ikke for gårdsveier gjennom tun, og grunneier kan også stenge private veier dersom de ikke har vært i allment bruk fra gammelt av. I utmarka kan du stoppe og raste hvor du vil, men legg ikke rasten inntil hus eller hytte som er bebodd, og vis hensyn til andre som bruker området.

Med sykkel eller hest

I skog og mark kan du sykle og ri på stier og veier, men ikke ute i terrenget. Gjennom innmark kan du sykle på stier og veier som er åpne for allmenn ferdsel. Dette gjelder ikke gårdsveier gjennom tun eller private veier som er stengt for ferdsel. Er du i tvil om du kan benytte en privat vei, bør du spørre grunneier om lov. Sykling og ridning bør bare legges til stier og veier som tåler slik bruk. Er du på sykkel- eller ridetur, ta hensyn til andre og sett ned farten.

På bærtur

Tar du med deg spann eller korg på tur, kan du plukke bær, sopp, blomster og røtter av ville urter og ta med hjem. Planter som er fredet, må ikke plukkes. Det er heller ikke lov å plukke moltekart. I Nordland, Troms og Finnmark kan grunneier ha enerett til moltene dersom bærene har økonomisk verdi. På statens grunn i Finnmark er retten til å plukke molter som hovedregel lagt til folk som er bosatt i fylket, men det er lov for andre å plukke for å spise på stedet. Du må ikke ta røtter, rirkuler eller never fra levende trær uten å ha fått tillatelse fra grunneier først. Vær også forsiktig med å samle inn andre typer naturprodukter som mineral, torv, mose, lav og kristtorn uten tillatelse.

Båttur og fiske

Med båt kan du ferdes fritt på sjøen, på innsjøer og i elver som er farbare. Lokale regler kan avgrense retten til motorisert ferdsel i innsjøer og vassdrag. Ferdes du i båt langs kysten,

kan du fortøye og gå i land hvor som helst så lenge det er i utmark. Fortøyningsbolter og ringer kan benyttes for kortere tid når det ikke er til ulempe for eieren. Ønsker du å legge til ved privat kai eller brygge, må du spørre grunneier om lov.

Fiskestang er fint å ha med når man er på tur langs kyst eller vassdrag. Det er fritt for alle å fiske etter saltvannsfisk i sjøen med stang og håndsnøre. Fiske i ferskvann inngår ikke i allemannsretten. Ved fiske i vann og vassdrag må du betale fiskeravgift til staten og kjøpe fiskekort av grunneier. Barn og ungdom under 16 år kan fiske gratis etter innlandsfisk i perioden fra 1.1. til 20.8. unntatt i lakseførende vassdrag. Skoleklasser kan fritas for å betale fiskeravgift når fisket skjer som en del av undervisningen.

Telting og bålbrekking

Å raste og slå leir hører med til turlivets gleder. Skal du på telttur, kan du fritt slå opp telt i utmark og overnatte inntil to døgn på samme sted. Ved valg av leirplass er det en god regel å ta hensyn til andre som bor eller ferdes i området. Telt kan ikke plasseres nærmere hus eller hytte enn 150 meter uten eiers tillatelse. I høyfjellet eller i områder fjernt fra bebyggelse kan du telte mer enn to døgn på samme sted. Bålbrekking i skog og mark er forbudt i perioden fra 15.4. til 15.9. Tenner du bål i strandkanten, bør dette ikke skje direkte på svaberg. Det glattskurte fjellet med spor fra istida vil fort sprekke opp, og overflaten blir ødelagt. Unngå også å skade trær når du skal finne ved til bålet. Bruk tørrkvister og rekved eller ha med noen kubber i sekken. Vis også bålkultur ved å bruke om igjen gamle bålplasser, eller aller helst: Fjern alle spor etter bålet.

Står allemannsretten for fall?

Allemannsretten er bygd på hevdvunnen tradisjon gjennom århundrer basert på en kollektiv bruksrett til naturgoder. Selv om allemannsretten ikke er direkte truet juridisk sett, lurer flere farer. Ferdselsretten kan derfor ikke

tas for gitt, og det er en utfordring å sikre de rettighetene som eksisterer i dag, og gjøre det praktisk mulig for folk å benytte seg av rettighetene.

Ferdelsmulighetene innskrenkes

Norge er rikt på utmarksområder, men for folk i byer og tettsteder er tilgangen til natur i nærmiljøet ofte begrenset. I mange bomiljøer er naturen omgjort til byggetomter og parkeringsplasser, bekkene er lagt i rør, blomsterenga er forsvunnet, og gruslagte grendeveier er erstattet av trafikkerte asfaltveier. Mange ferdelsmuligheter både langs kysten og i jordbrukslandskapet er blitt stengt for allmennheten fordi grunneiere ikke ønsker ferdsel på privat område. Resultatet er at naturen blir vanskeligere tilgjengelig, og at muligheten til fri ferdsel og naturopplevelse blir redusert for mange brukere.

Ferdelskulturen endres

Da ferdselsretten ble lovfestet i 1957, foregikk søndagsturen til fots eller på ski. Ingen forestil-

te seg utviklingen med mountain-bikes eller støyende vannskutere. Det voksende markedet av organiserte naturopplevelser som rafting og elgsafari er også nye fenomener. Økt press på utmarka, enten det er fra terrengsyklister i turbofart eller turister på villmarkssafari, kan utvilsomt føre til krav fra grunneiere om økonomisk kompensasjon og innskrenkning i ferdselsretten. Når grensene for tradisjonell turkultur overskrides, kan dette undergrave den frie ferdselsretten. De siste års eksempler på krav om inngangspenger og løypeavgifter i utmark bryter også med ideen om natur som gratis fellesgode.

Ta vare på ferdselsretten – og miljøet!

Skal allemannsretten sikres for framtida, må alle som ferdes i naturen, ta sin del av ansvaret. Respekt for naturen og andre brukere er et budskap som må følges skal vi unngå krav om at allemannsretten må innskrenkes av hensyn til grunneierinteresser eller miljøet.

Les mer andre steder

Frå hav til himmel.

Brosjyrepakke frå Direktoratet for naturforvaltning 1995.